

PAP FERENC – FEHÉR ÁGOTA

JÁTÉK – TEREMTÉS – GONDOSKODÁS

„Engem ne emeljen a magasba senki,
ha nem tud addig tartani,
míg tényleg megnövök.
Guggoljon ide mellém,
ki nem csak hallani, de érteni akar,
hogy közel legyen a szívdobbanásunk.”
(Bertalan Ferenc: Míg megnövök)

„A játék: emberségünk lényegének része (...), a gyermekkor legkomolyabb tevékenysége (...), kiváltságos út, amelyen át a gyermek megközelíti a valóságot” (Massimo, 2009, 118). Különleges szerepe van ennek kísérésében a felnőtteknek, akiknek szinte legfontosabb küldetése a gyermekek támogatása lelkes felfedezéseikben, s közben érzékeny, ráhangolódó figyelemmel, megértéssel követni reakcióikat. A felnövekedés izgalmas folyamatában mindennek fontos szerepe van abban, hogy az egyén igazán értékes tapasztalatokkal gazdagodva bontakoztathassa ki a benne rejlő világot. „A játékos tevékenység alapformája a gyermeki létnek, és semmi mással nem pótolható” (Rábáné, 2005, 1). „Játsszuk” most mindannyian kicsit azt, hogy leguggolva a játszó gyermek kísérőivé szegődünk, összegezve ennek a kivételes tevékenységnek mélységeit, rezdüléseit, értékeit!

GYERMEKSÉG ÉS HARMÓNIA

A játék annak a gyermeki élménysornak a leképezője, amelyről talán azt gondoljuk, hogy a felnövekedéssel el kell hagynuk, ám mégis, felnőtt létünk sem volna teljes nélküle: a *boldogság utáni vágyakozásunknak* egyfajta átélési lehetőségét hordozza magában, életkortól függetlenül. Fontos megőriznünk magunkban ennek képességét, hiszen általa a gyermekben rejlő lelkes felfedezőkészséghez is közelebb érezhetjük magunkat, s ahhoz az őszinte, természetes, nyitott, be- és elfogadó lelküléhez, ami mindannyiunkban ott rejlik a korábbi életszakaszok élményeiből.

A játék a „transzcendáló képzelet szabadsága (...), amelyben ugyanaz a kreativitás jelenik meg, mint a művészetben” (Szűcs, 1993, 189). A játék egyúttal nemcsak a múlt látásmódját hordozza számunkra, hanem általa egy mély belső vágyat is megjelenít: „a mennyei javak elővételezése, már előzetesen gesztusba foglalt megjelenítése, ízeleése annak az Isten felé hajló *testi-lelki harmóniának*, amelyet mennyországnak nevezünk” – írja Hugo Rahner *A játszó ember* című művében (Rábáné Mészáros, 2005, 2). Ha gyermeki bizalmunkkal fordulunk

a világ felé, különösen szeretetkapcsolataink felé, akkor bízhatunk abban is, hogy a mennyei gondviselés ugyancsak átélhető számunkra. A játék által megvalósuló valakihez tartozás élménye s általa „a szeretet teljessége titokzatos módon mindig hordoz valamit a játék szelíd lendületéből” (Bagyinszki, é.n., In: Szabó – Szerepi, 2012, 10).

TEREMTÉS ÉS ALKOTÁS

Az ember játéka gyökereiben nem választható el attól az alkotástól, a *teremtéstől*, amely mindannyiunk életét eredendően határozta meg: belső, lelki képességek kifejeződése a harmóniára való törekvés jegyében, amely harmóniát a játék által akár mi magunk is létrehozhatunk. A Példabeszédek könyvében a megszemélyesített bölcsesség beszél, és elmondja magáról, hogy az Úr az ősidőkben, még a világ teremtése előtt formálta a bölcsességet, és ezáltal tanúja is lett a világmindenség alkotásának: „én már mellette voltam mint kedvence, és gyönyörűségem voltam mindennap, színe előtt játszadozva mindenkor. Játszadoztam földje kerekességén, és gyönyörködtem az emberekben” (Péld 8,30–31). A játszó ember titka úgy fogható fel

igazán, ha először a teremtő Istenről beszélünk, aki roppant játékaival létrehozta a világot. Meglepő a teremtés himnuszaként is felfogható 104. zsoltár, amely a tengerben élő mitikus élőlényrel kapcsolatban ekként fogalmaz: „Ott van a nagy és széles tenger! Számtalan lény nyüzög benne: kisebb és nagyobb állatok. Ott járnak a hajók, és a Leviatán, amelyet azért formáltál, hogy játszadozzál vele” (Zsolt 104,25-26). „A végérvényes felelet az embernek a játszó gyermek utáni vágyára annak szava, aki ...[maga] lett gyermekké, önmagát Atyjának gyermeki bizalommal átadó és szeretetben engedelmeskedő gyermekké” (Rábáné Mészáros, 2005, 3).

A játéknak, az alkotó teremtésnek fontos helye van a boldogság átélésével is együtt: ha „olyanok nem lesztek, mint a kisgyermek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18,3). A gyermeki lét és látásmód így különösen fontos volna, hogy ne csak gyermekkorban kísérjen bennünket. Fontos megőriznünk ezt a gyermeki lelkiületet magunkban ahhoz, hogy a játékra való képesség egyúttal a *boldogságra* mint tökéletességre való törekvést is hordozza számunkra. Ha pedig mi magunk alkothatjuk, teremthetjük meg mindezt, annak belső értéke talán nem is írható felül.

A játék sajátos belső világának megértéséhez a Biblia üzenetei is hozzásegítenek: Izsák és Rebeka közös játéka a két személy kapcsolódásán keresztül nevüknek jelentése által magában hordozza a *nevetés* (Izsák nevének jelentése) és a *türelem* (ahogy Rebekát a zsidók nevezik) *összefonódását* (Szabó – Szerepi, 2012, 9). Személyeiknek példája rámutat: egy gondoskodó szeretetkapcsolatban az öröm és a türelem egyaránt megmutatkozhatnak, s ezzel egymásnak kölcsönös segítőivé válhatnak, így valóban meggazdagítják az élet játékát, annak beteljesítését az egyén számára.

A pedagógusok és a szülők fontos küldetése mindezek kísérése, olyan élményeket biztosítani gyermekük számára, amelyek által saját alkotó- és teremtőképességüket kibontakoztathatják. „A játék a gyermek spontán tevékenysége, amit maga kezdeményez, szabadon, önállóan cselekszik, eközben tapasztalatokat szerez...A játék hidat képez” (Kiss, 2018, 7).

ELMÉLYÜLÉS ÉS ALÁZAT

A gyermekek a játékba való bevonódásuk által „az *elkötelezettség* varázsába kerülnek” (Szabó – Szerepi, 2012, 20). Mindez még teljesebb megismerési, felfedezési elmélyülést is segít számukra, hiszen „kicsiben fejezi ki az egészet” (Szabó – Szerepi, 2012, 20).

Örök gyermekségünk a megajándékozottság lehetőségének is tekinthető, a felfedezés szabadságának élménye pedig a fejlődés lehetőségét is hordozza. Az ember e szabadsággal élve formálhatja önmagát és környezetét, mindennek átélése pedig „segít annak felismerésében, hogy nem mi vagyunk életünk irányítói, létezik egy olyan valóság, akitől függünk, és akire *ráhagyatkozhatunk* (...), az emberség kiteljesedéséhez [tehát] mindenkinek gyermekké kell lennie” (Péter, 2010).

Érezve a támaszt, a nagyobb egyiséget, a valahová, a valakihez tartozás élményét, a számunkra nehezebb, jobban próbára tevő küldetésekben is talán könnyebbé válhat a kitartás. Ez az üzenet pedig ott rejlik a gyermekek számára adott feladatokban is, amelyek teljesítése során a bevonódásuk, a türelmük által ők maguk is átélhetik, hogy nemcsak a közvetlen társ számára tehetnek jót, hanem annak szemében is, aki mindezeket alapjaiban adta – így átélve egy sokkal nagyobb teljesség részévé válás élményét.

A játszó egyénben mindeközben „folyamatosan növekszik az *alázat*, mert ismeri az élet váratlan, gyakran beláthatatlan fordulatait” (Rábáné Mészáros, 2005, 20), így a játékba való bevonódás egyúttal egy felsőbb irányba fordított figyelmet is magában hordoz. Mindezzel pedig gyarapszik a *remény* is abban, hogy valóban elérhető a béke, a harmónia. „Az ember minden cselekvésének legmélyén befogadó, *megajándékozott*. S amikor tudatára ébred ennek, ösztönösen tör el belőle a hála szeretetei, társai és a gondviselő iránt. Ennek kifejezésére tanítani is kell őket” (Szabó – Szerepi, 2012, 18), a játék tehát a hit forrását is magában hordozza.

A JÁTÉK SAJÁTOS „KÖZTES TERE”

Az ember személyiségfejlődésében az eredendő békességet, valamint ebből a *teremtő-kreatív kibontakozás* megtalálását gyökereiben leginkább az első

gondoskodó kapcsolódásunktól, az édesanyától való elszakadás élménye hordozza. A játékban megmutatkozó alkotóképesség egy olyan sajátos teret igényel, ami az anya-gyermek kapcsolat érzékeny, a gyermek jelzéseire hangolódó, gondoskodással kísért légkörére épül, és a gyermek belső világa, valamint a külvilág között helyezkedik el. A csecsemő a felnövekedése folyamában, ahogyan fizikailag is távolodni képes az anyától, megteremt a belső és külső világa között egy teret, amit illúziókkal tölt ki annak érdekében, hogy a valóság és a kívánsága közötti szakadékot áthidalja. „Ezt az illuzórikus átélési területet potenciális térnek, a benne lévő szimbolikus [megteremtett] tárgyat átmeneti tárgynak nevezzük. Az *átmeneti tárgyak* jelentősége abban áll, hogy azok egyszerre tartoznak a valóságos tárgyi világhoz és a gyermek vágyvilágához, ezért képesek közvetíteni a fantázia és a valóság között ... A köztes térre az embernek egész életében szüksége van, később azonban (...) inkább kreativitás, művészet, vallási ritusok és eszmék töltik ki azt” (Gorbai, 2013, 97).

A játékos alkotóképesség, a kreativitás tehát egy sajátos, bizalommal teli légkörben élhető át és bontakoztatható ki igazán. „A gyermek az anya által szimbolizált világmindenséggel is egységben érzi magát, ezért ezt az egységet vágyja vissza, és éli újra szimbolikusan a köztes, azaz a potenciális térben, a játékon keresztül. Játékterezáltal válik teremtő, alkotó, spirituális térére, amelyben megidéződik a Teremtő lehetete” (Dolinszky, 2008, 129).

JÁTÉK ÉS KAPCSOLATBA LÉPÉS

Játékaink nagy ajándékának tekinthetjük az együttlét örömeinek átélését, a *kapcsolatba lépés* lehetőségét önmagunk belső világával és a játszótárral egyaránt. Mindez akkor is megvalósulhat, ha „csak” a fantázia segítségével jelenítjük meg a társat, egyúttal természetesen egy személyesen jelen lévő játszótárs minőségileg magasabb szinten nyújt támaszt a *közlés* megkönnyítésében, a másokkal való *megosztás* élményében. „A játék keretet kínál az érzelmetli kapcsolatok kezdeményezéséhez, lehetővé téve ezáltal a szociális kapcsolatok fejlődését...összeköti az egyén belső valóságához fűződő kapcsolatát a kül-

ső, másokkal közös valósághoz fűző-dővel” (Winnicott, 2000, 136).

A bizalom élményével kísért környezetben a másikkal együttes játék által megélhető az összetartozás élménye, a fontosság a másik számára, s így a közösség tétel élménye alapvetően lélekben meggazdagító erejű. A felnőttekkel közös játék azért is jelent támaszt, mert a közös újbóli gyermekké válás egyúttal mélyíti a felek közötti szeretetkapcsolatot, a támasz és megértettség élményét, újból játékos gyermekként segíti a szorosabb, közvetlenebb párbeszéd lehetőségét. Ha a másik fél szólal meg egy szereplő helyzetébe bevonódva, az akár előrébb is lendítheti a játék történéseit. Megakadás, nehéz érzések esetén ezzel fontos lehetőséget nyújt a megoldásnak egy társal közös megtapasztalására, s ezáltal a belső erőforrások mélységei is átélhetőek olyan helyzetben, amelyet más körülmények között nem tudnánk átélni. A játészó így a társal való kapcsolódásában válik felkészültebbé az élet terheiben való helytállásra, akár beláthatatlanabb fordulatok megismerésére.

A játékban a gyermek egy másik személy helyébe is képzelet magát, önmagát valósíthatja meg egy elképzelt szituációban. A beleélő képesség, a varázslat, az átváltozás és az átváltoztatás fontos élmény a játészó számára. Az „empátiás megérintettség” (Németh, 2017, 320) szerepe a „gondoskodó – törődő moralitás” (Németh, 2017, 317) formálódásában is kiemelt. A játék magában rejti a segítőkészség, a gondoskodó szeretet kibontakoztatásának forrását is, miközben bizonyos, hogy a kisgyermek a játékban ún. kettős tudat segítségével van jelen; pontosan tudja azt is, hogy ő ki, de akkor, ott, mégis a bátor kapitány, aki a tengeren hánykolódik a hajójával. Összességében így a játéknak közvetlen szerepe van az érzelmi, a társas és a gondolati bevonódásban, így a személyiség teljessége számára értékes tapasztalásokat hordoz.

FELFEDEZÉS ÉS MEGISMERÉS

A játék segít „szabaddá tenni a boldogság eltorlaszolt útjait (...), rendet terem az emberben, képes visszaadni a szív békéjét” (Szabó – Szerepi, 2012, 16–22). Erre a bázisra építve a személyiség több oldalról is megérintődik, a játék „teszi láthatóvá az érzelmi viszo-

nyulásokat, a viselkedést és az értelmi képességek egységét” (Rábáné Mészáros, 2005).

„A játék összefüggésben van az emberi szervezet homeosztázisával, ugyanis olyan információszerző, -feldolgozó, -tároló folyamatok, stratégiák fejlődését segíti elő, amelyek beépülnek a viselkedésbe és a gondolkodásba. (...) erősen motivált cselekvés, amelyet a gyermek örömmel végez. Ez az aktivizált állapot a tanulás szempontjából ideális: ilyenkor a játék elemeként új ismeretekkel találkozáva azok könnyen integrálódnak az emlékezetbe és tartósan megmaradnak” (Péter, 2010).

Játékos formában megtapasztalhatóbbá, átélhetőbbé válnak az ismeretek, kézzel foghatóbbá válnak akár nehezebben érthető gondolatok is. Mindezeknek különösen fontos szerepe van a gyermek számára nehezebben elképzelhető, megfoghatatlan dolgok, fogalmak átadása során, vagyis az akár konkrét történetek megismertetésével és közös eljátszásával nagy segítséget adunk számukra a feldolgozáshoz. Ne feledjük az adott történet nyomán megfogalmazódó egyéni gondolatok, személyes benyomások, élmények megszólítását sem a kapcsolódó játék által, és beszélni mindezekről, hiszen az információ leginkább mindezek által talál helyet a gyermekek gondolatvilágában.

Egyes játékok értékes segítséget jelentenek az életünket kísérő, ismétlődő történések, az ünnepek mélyebb átélésében is. Azáltal, hogy a hozzájuk kapcsolódó ünnep tartalmát adják elő és szemléltetik, közelebb segítik a játészót a mélyebb átéléshez és a megértéshez (Pap, 2016). Mindez ismét magában hordozza azt az élményünket, hogy egy nagyobb „történetnek” részesei vagyunk, és segítséget nyújt abban, hogy helyünket könnyebben megélhessük és meg is érthessük abban.

„A játékban rejlő lehetőségeket felhasználva jobban taníthatunk, eredményesebben nevelhetünk. (...) észlelés, az érzékelés, a képzelet, a gondolkodás, az emlékezés pszichikus folyamatait, valamint érzelmi, akarati, cselekvési dimenzióit lendíti mozgásba” (Péter, 2010). „A kíváncsiság, a megismerés, a csodálkozás – minden megismerés forrása. Erre ad hatalmas – és semmi mással nem helyettesíthető – lehetőséget a játék, amennyiben kialakulásához, létrejöttéhez és kibontakozásához megteremtették a megfelelő

feltételeket. Az elmélyült, hosszan tartó játék megteremti annak lehetőségét, hogy minél mélyebbre hatolhassunk a titokzatos, misztikus sötétségbe, és minél több tényre derítsünk fényt, annál inkább nő kíváncsiságunk és tudásvágyunk” (Kiss, 2018, 7).

A JÁTÉK ÉS A SZEMÉLYISÉG FEJLŐDÉSÉNEK AJÁNDÉKA

A játék által megérintett sokféle tapasztalás jól érezhetően gazdag megszólítódási lehetőséget jelent a játészó gyermek személyisége számára, így kibontakozásának, fejlődésének támogatásához egyaránt hozzájárulhat.

„A játék a *kreativitás* és az *eleveenség* örök bizonyítéka (...), a gyermek saját találmányosága” fejeződik ki általa (Winnicott, 2000, 135). Mivel a játék mindig a szubjektíven és az objektíven érzékelhető világ érzékeny határán helyezhető el, különösen lényeges üzenete az összetartozás élménye, s ezáltal a személyiségfejlődés legnehezebb feladatának, az egyedül való helytállásnak megkönnyítéséül szolgál. Lényeges azonban, hogy a játészó egy olyan világot „teremthessen”, amelyben építhet a valós élményeire, tapasztalataira, azonban azokat saját egyéni látásmódjával is „színezhetsi” (Winnicott, 2000).

„A játék természetéből következik, hogy minél egyszerűbb és kevesebb az eszköz (játéktárgy), annál inkább fejleszti a belső képzeletvilágot és kreativitást. A gyermek bármivel, a leg-egyszerűbb tárggyal is képes játszani” (Szabó – Szerepi, 2012, 20). Fontos tehát, hogy inkább kevesebbet, mint többet adjunk a világ kész dolgaiból, így a gyermek a saját játéka által mindig a számára még éppen elviselhető módon találkozhat velük.

A játéknak értékes segítő szerepe van a *negatív érzések levezetéséhez* kapcsolódóan is. „A gyermek nagyra értékeli azt a felfedezést, hogy egy ismerős környezetben megtorlás nélkül kifejezheti gyűlöletét vagy agresszív készletét. Átéli azt, hogy egy jó környezet képes elviselni az agresszív érzéseket, ha azok többé-kevésbé elfogadható formában jutnak kifejezésre” (Winnicott, 2000, 134). Így inkább segítenünk szükséges azt, hogy a gyermek kifejezhesse a benne rejlő érzéseket, keretek között sikerüljön önmaga számára is megformálni mindazokat. A negatív érzések, a szorongás, az agresszió mind részei életünknek, s az-

zal, hogy a játékban megszólítódnak, egyúttal lehetőséget is kapnak a lecsendesedésre, és maga a megnyugvás folyamata nyújt értékes tapasztalást a későbbi hasonló nehéz helyzetekkel való megküzdéshez. Ha a nevelés során figyelembe vesszük a gyermek élményvilágát, befogadóképességét, „végző soron a játék biztosítja számára az önmegvalósítás folyamatát (...), saját sorsának formálójává, aktív szereplőjévé válik” (Péter, 2010).

A gyermekek játékának további, segítő folyamatba való beépítése során kiemelt cél a „lelki érés növekedésképeségének előmozdítása” (Schmidtchen, 1996, 163). Játék során az élmények aktivizálása és az átélés a megnyugvást is segíti, főként meleg, bensőséges, biztonságot adó, a gyermek jelzéseire hangolódó környezetben. A játékeszközök a társas élmény által szóbeli és nem szóbeli tapasztalások közös megélését, kifejezését is megszólítják. Az elfogadó, bizalmi légkörben átélt érzések tudatos követése és akár megfogalmazása fontos lehetőséget ad a mögöttes érzések formálására is, ami a belső feszültségek oldódását szintén lehetővé teszi. Lényeges, hogy a beszédhez kapcsolódóan leginkább csak a játékban éppen megjelenő tartalom egyes fő jellegzetességeit, ismétlődő mozzanatait hozzuk szóba, ne többet. Az ismétlődés bizonyosan éppen azért valósul meg, mert lényeges élményhez kapcsolódik, ekkor fontos ki is mondani azt az érzést, amit a játék az „itt és most” tükrében mutat: „Milyen szo-

morú ez a királylány”. A gyermekek leginkább a saját érzéseik megértéséhez érkehetnek közelebb ezáltal, hiszen önmagukat a játék akciói közben nem monitorozzák, mi viszont annál fontosabb tükröt jelentünk számukra. Amennyiben megmutatjuk, hogy az érzésekről – akár negatív érzésekről is – lehetséges beszélni, úgy jelentős segítséget adunk azok terhének könnyebbé válásához.

A bizalmi légkörben megvalósuló közös játék biztonsága, a társ elfogadása egyúttal erőt ad a játzó gyermek egyéni útjának megtételéhez, akár nehezebb élményekkel való szembenézéshez és a megoldás megtalálásához, egyúttal az érzelmi elfogadottság és a megosztás élménye által a személyiségfejlődésnek is gazdagítójává válik. Ne feledjük, a játék igen mély és komoly üzenettel bír, és „senki se túlságosan nagy arra, hogy kicsinyeknek írjon, sőt igyekeznie kell, hogy elég nagy legyen rá” (Kodály Zoltán).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dolinszky Miklós (2008): *Az alázat bátorsága*. In: Pannonhalmi Szemle, 2. sz., 123–132.
- Gorbai Gabriella Márta (2013): *A mélyreflexió alkalmazási lehetőségei a vallástanárjelöltek tevékenységének optimalizálásában*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- Kiss Csilla Enikő (2018): *A drámapedagógia alkalmazási lehetőségei a hittanoktatásban*. In: Magyar Református Nevelés, 4. sz., 5–16. <http://refpedi.hu/mrn2018/04/#page=10>

- Massimo, Diana (2009): *Isten és a gyermek Valláspszichológia és vallásos nevelés*. Don Bosco Kiadó, Budapest.
- Németh Dávid (2017): *Vallásdidaktika*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Pap Ferenc (2016): *Az egyházi év*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Péter Beáta (2010): *A játék helye a hitoktatásban*. In: Keresztény Szó, 8. sz. <https://keresztynyszov.verbumkiado.ro/archivum/2010/oktober/8.html>
- Rábáné Mészáros Rita (2005): *Varázstükör. A drámapedagógia szerepe, lehetősége a keresztény nevelésben*. Brenner János Nevelési Központ, Szombathely. <https://www.katped.hu/sites/default/files/varazstukor.pdf>
- Schmidtchen, Stefan (1996): „A kliensközpontú gyermekterápia”. In: Petzold, Hilarion – Ramin, Gabriele (szerk.): *Gyermekpszichoterápia*. Osiris Kiadó, Budapest, 162–178.
- Szabó Krisztina – Szerepi Imréné (2012): *A játék – az élet kicsiben*. Katolikus Pedagógiai Szervezési és Továbbképzési Intézet, Budapest. https://www.katped.hu/sites/default/files/a_jatek_az elet_kicsiben.pdf
- Szücs Ferenc (1993): *Teológiai etika*. Református Zsinati Iroda, Budapest.
- Turbucz Erzsébet (2009): *Játék és hitoktatás. Játékleírások és módszertani javaslatok általános iskolások hitoktatásához*. Református Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Turbucz Erzsébet (2006): *Játék hittanórán*. In: Magyar Református Nevelés, VII. évf., 3. sz., 12–15. http://real-j.mtak.hu/11308/26/MRN_2006_3_augusztus.pdf
- Winnicott, Donald W. (2000): *Kisgyermek, család, külvilág*. Animula Kiadó, Budapest.

